

გადასახადების არსი და მათი წარმოშობა

სახელმწიფოს არსებობის ერთ-ერთი ძირითადი შემადგენელი ნაწილი, მისი ფუნქციონირების ეკონომიკური საფუძველი არის გადასახადები. გადასახადების მეშვეობით სახელმწიფო თავს უყრის მატერიალურ და ფინანსურ სახსრებს და მიმართავს მას სახელმწიფო ინტერესებიდან გამომდინარე აუცილებელ მოთხოვნათა დასაკმაყოფილებლად. გადასახადს სახელმწიფო იღებს მეურნე სუბიექტებისა და მოქალაქეებისაგან.

გადასახადი წარმოადგენს ეკონომიკური კავშირების აუცილებელ რგოლს საზოგადოებაში სახელმწიფოს ჩამოყალიბების დროიდან, რომლის განვითარებას თან სდევს საგადასახადო ურთიერთობების (სისტემების) გარდაქმნა, სრულყოფა. გადასახადები წარმოადგენს ეროვნული შემოსავლის გადანაწილების ინსტრუმენტს, გადასახადები უზრუნველყოფენ სახელმწიფოს მიერ მისი სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქციის შესრულებას.

საგადასახადო მექანიზმი (პოლიტიკა) ბიუჯეტის ფინანსური უზრუნველყოფის პარალელურად სახელმწიფოს მიერ გამოიყენება ეკონომიკური სისტემის განვითარებისათვის, წარმოებისა და მოთხოვნის რეგულირებისათვის, მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევების ეროვნულ მეურნეობაში დანერგვისათვის და ა.შ.

ყველა გადასახადს აქვს თავისი ფუნქციონალური დანიშნულება და განსხვავდება შინაგანი ელემენტის, გამოანგარიშებისა და ამოღების მეთოდების ფორმებით. ყოველი გადასახადი შეიცავს ისეთ ელემენტებს, როგორიცაა: სუბიექტი, ობიექტი, წყარო, დაბეგვრის ერთეული, გადასახადის განაკვეთი, საგადასახადო შედავათები. გადასახადის სხვადასხვა ტიპისათვის დამახასიათებელია ზემოთ აღნიშნულ ელემენტებს შორის კავშირურთიერთობის სხვადასხვა ფორმა. აღნიშნული მდგომარეობა განაპირობებს გადასახადების კლასიფიკაციის საჭიროებას. კლასიფიკაციის ნიშნები წარმოადგენს კრიტერიუმებს გადასახადების განსხვავებისათვის, განპირობებული თვით გადასახადების ეკონომიკური ბუნებით, შინაარსით. ისინი არ არიან დამოკიდებული ან განსაზღვრული სახელმწიფოს მხრიდან ცალმხრივი ნება-სურვილით და როგორც წესი ფორმირდება საგადასახადო

შალვა კერესელიძე –
ბიზნესადმინისტრირების დოქტორი
დავით კერესელიძე –
სტუ-ს დოქტორანტი

სისტემების განვითარების მთელი ისტორიის მანძილზე.

ნებისმიერი სახელმწიფოს ეკონომიკური საფუძველია გადასახადები, რომელთა გარეშე მას არსებობა არ შეუძლია, რადგანაც ისინი ქვეყნის ძირითადი სახელმწიფო ფინანსური გეგმის – ბიუჯეტის შემოსავლების მთავარ წყაროს წარმოადგენენ. „სახელმწიფო თავისი წარმოშობიდან დღემდე, მჭიდროდ არის დაკავშირებული გადასახადებთან და მისი არსებობა წარმოუდგენელია გადასახადის გარეშე, სწორედ ამ კავშირის ხასიათია გამოხატული ბენჯამინ ფრანკლინის ფრაზაში: „ცხოვრებაში გარდაუვალია ორი რამ: სიკვდილი და გადასახადები“.

გადასახადების წარმოშობას უძველესი ისტორია აქვს და ცნება „გადასახადი“ თავისი ფესვებით საუკუნეების სიღრმიდან მოდის. გადასახადები ჯერ კიდევ საზოგადოებრივი ცივილიზაციის გარიჟრაჟზე შემოიღეს, როგორც კი მასზე საზოგადოებრივი მოთხოვნილება გაჩნდა. კაცობრიობის ცივილიზაციის საწყის ეტაპზე ფილოსოფოსები გადასახადებს განმარტავდნენ, როგორც საზოგადოებისათვის აუცილებელ და სასარგებლო მოვლენას. თავდაპირველად გადასახადები მოსახლეობიდან იკრიბებოდა მხოლოდ საგანგებო შემთხვევაში, ხოლო შემდგომ - სახელმწიფოების ჯარისა და მუდმივად მზარდი ჩინოვნიკური შემოსავლების მიღების მუდმივ წყაროდ გადაიქცა. რაც შეეხება საგადასახადო სისტემას, იგი შედარებით მოგვიანებით ჩამოყალიბდა, მაშინ როდესაც წარმოიშვა სახელმწიფო და ფორმირდება სახელმწიფოს განვითარების პარალელურად. „სულ მალე გადასახადი იმდენად ჩვეულებრივი მოვლენა გახდა, რომ აშშ-ის ცნობილ პოლიტიკურ მოღვაწეს –

ბ. ფრანკლინს (1706-1790) შეძლო ეთქვა, „ყველა ვაღდებულია, რომ გადასახადი გადაიხადოს და მერე თუნდაც მოკვდეს“. ბურჟუაზიული ქვეყნებისათვის გადასახადების განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე ყურადღებას ამახ-

ვიღებდა კ. მარქსიც: „გადასახადი არის მთავრობის მასაზრდოებელი დედის ძუძუ... გადასახადი არის საკუთრებასთან, ოჯახთან და რელიგიასთან ერთად მეხუთე ღმერთი“.

გადასახადის, როგორც ერთ-ერთი კვლავ-წარმოებრივი ფაქტორის დასაბუთება მოცემულია მე-18 საუკუნის დასაწყისში საზღვარგარეთის ეკონომისტების - ე. საქსის, ჟ-ბ სეიას, ვ. პოსოშკოვის ნაშრომებში. მიუხედავად იმისა, რომ მათი საგადასახადო თეორია უაღრესად გამოყენებით ხასიათს ატარებდა, ანუ, შემოფარგლული იყო სახელმწიფოს შენახვისათვის ფინანსური რესურსების მობილიზაციის ხერხებით, მათში გათვალისწინებული იყო სასაქონლო-ფულად ურთიერთობათა კანონზომიერებანი და საბაზრო მეურნეობის საფუძვლების ფორმირების საერთაშორისო ტენდენციები.

გადასახადები ყველა მეკლავრის მიერ განიხილება, როგორც სახელმწიფოს სასარგებლოდ კონკრეტული ადამიანებისა და მეურნე სუბიექტების შემოსავლების ნაწილის ჩამორთმევა, მას თან სდევს აგრეთვე მაკონტროლებელი ფუნქცია.

სახელმწიფოებრივი ორგანიზების საწყის ეტაპზე წარმოიშვა რელიგიური დაბეგვრა. მისი ძირითადი ფორმა იყო პირუტყვის მსხვერპლად შეწირვა, შემდეგ შემოვიდა ე. წ. დესეტინა და თანდათანობით დამკვიდრდა მიღებული შემოსავლის პროცენტის დაბეგვრა. რელიგიური გადასახადები უმეტეს წილად ნებაყოფლობით ხასიათს ატარებდა.

სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისა და განვითარების კვალდაკვალ შემოღებულ იქნა ცალკეული გავლენიანი პირების (მთავრების) სასარგებლო გადასახადები. ასეთი პრაქტიკა ასეული წლების განმავლობაში არსებობდა ძველ ეგვიპტესა და შუასაუკუნეების ევროპაში. გადასახადების თანდათანობით განვითარებამ სახელმწიფოებს საშუალება მისცა სახსრები მიემართათ დაქირავებული არმიის შესანახად, ქვეყნის დედაქალაქის ირგვლივ ციხე-სიმაგრეების, ეკლესიების, წყალგაყვანილობის, გზების და სხვა დამხმარე სისტემების ასაშენებლად, აგრეთვე დღესასწაულების მოსაწყობად, ღარიბთა და უმწეოთათვის პროდუქტების დასარიგებლად. გადასახადების ისტორიული ეტაპების ანალიზის მიზნით, საინტერესოა მიმოვიხილოთ ძველი რომის გადასახადების რეტროსპექტივა. ცნობილია, რომ თავდაპირველად რომის სახელმწიფო შედგებოდა ქალაქ რომისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიებისგან. მშვიდობიან ძველ რომში გადასახადები გაუქმებული იყო. სახელმწიფოსა და ქალაქის მართვის ხარჯები მინიმუმად

მდე იყო დაყვანილი, ხელმძღვანელი პირები თავიანთ მოვალეობას საზოგადოებრივ საწყისებზე ასრულებდნენ, შრომის ანაზღაურების გარეშე, უფრო მეტიც, ისინი ხშირად თავიანთ დანაზოგებს ხარჯავდნენ საზოგადოებისათვის, რაც მეტად საპატიოდ ითვლებოდა და ავტორიტეტს უზვეჭდა ქვეყნის მეთაურებს. ომის პირობებში კი მოქალაქეთა შემოსავალი იბეგრებოდა, თუმცა ძალიან ორგინალური მეთოდით. „გადასახადის მოცულობას (მას ეწოდებოდა „ცენზი“) ადგენდნენ ხუთი წლის ვადით არჩეული მოხელე ცენზორები. ამ უკანასკნელს წარმოადგენდა მოსახლეობის შედარებით პატიოსანი და კვალიფიციური ნაწილი. რომის მოქალაქეები ცენზორებს წარუდგენდნენ განაცხადს თავიანთი ქონებრივი და ოჯახური მდგომარეობის შესახებ. ეს იყო გადასახადების ისტორიაში დეკლარაციების წარდგენის პირველი პრაქტიკა, რომელმაც შემდგომ განვითარება პოვა სხვა ქვეყნებშიც და დღესაც ფართოდ გამოიყენება მთელ მსოფლიოში“.

გადასახადები ეკონომიკურ და სოციალურ ფაქტორებს არ შეესაბამებოდა. სახელმწიფოებს არ გააჩნდათ გადასახადების აკრეფის ადმინისტრირების ჩამოყალიბებული მექანიზმები. გადასახადების აკრეფას აწარმოებდნენ, როგორც სპეციალურად მოწვეული სახელმწიფო მოსამსახურეები, ასევე რიგითი მოქალაქეები, რომელთაც არ ჰქონდათ შესაბამისი კვალიფიკაცია.

გადასახადების ამკრეფთა მიერ უფლებების გადამეტების გამოყენების წინააღმდეგ საბრძოლველად, ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 59 წელს კეისარმა მიიღო კანონი პროვინციებში გამომძალველთა წინააღმდეგ საბრძოლველად, რაც მათ მიმართ სასტიკი სასჯელით გამოიხატებოდა. უმძიმეს სასჯელს ითვალისწინებდა მორწმუნის მიერ მოძღვრის წინაშე ჩადენილი ცოდვა ანგარებით, მტაცებლობით (სხვისი ქონებისა), ქრთამის აღებ-მიცემობით, ყალბი ვექსილით ფულის აღებით, ყალბობით (ყალბად მუშაობით), ძღვენის მოყვარულობით და ხელობის უსწავლელობით ჩადენილი ცოდვები“. (მესხია ...2004: 63). სახელმწიფოები ხშირად აწესებდნენ ისეთ გაუმართლებელ გადასახადებს, რომლებსაც უარყოფითი შედეგი მოჰქონდა როგორც მოსახლეობისათვის, ასევე სახელმწიფოსათვის. ამის მაგალითია მე-17 საუკუნეში დიდ ბრიტანეთში დაწესებული გადასახადი ბინის ფანჯრებზე, რამაც აიძულა მოსახლეობა, მაქსიმალურად შეემცირებინათ ფანჯრების რაოდენობა და დაებნელებინათ თავიანთი საცხოვრებლები.

მეცამეტე საუკუნეში საფუძველი ჩაეყარა გადასახადების დაწესებისა და აკრეფის სახელ-

მენეჯმენტი და მარკეტინგი

მწიფო სისტემას, ჩამოყალიბდა გადასახადების ახალი თეორიები. ამ პერიოდის ცნობილი ფილოსოფოსი და რელიგიური მოღვაწე თომა აქვინელი (1225-1274) გადასახადებს განმარტავდა, როგორც „ქვეყნის ნებადართულ ძარცვას“. საგადასახადო დაბეგვრის თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი ადამ სმიტს (1723-1790 წ.წ.) 1776 წელს გამოცემულ ნაშრომში „გამოკვლევა ხალხის სიმდიდრისა, ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“, ჩამოყ-

ალიბებული აქვს საგადასახადო პოლიტიკის თეორიული საფუძვლები და საგადასახადო დაბეგვრის პრინციპები (განსაზღვრულობის, ეფექტიანობის, სამართლიანობის). მე-17 საუკუნის ცნობილი ფრანგი მწერალი და ფილოსოფოსი, შარლ მონტესკიე მიუთითებდა, რომ: „არაფერს სჭირდება იმდენი სიბრძნე და გონი, როგორც ხარკის იმ ნაწილის განსაზღვრას, რომელიც უნდა აიკრიფოს, რომელსაც ართმევენ ადამიანებს“.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვერულიძე ვ., „გადასახადები და საგადასახადო დაბეგვრა“. სახელმძღვანელო. თბ., 2008
1. ბალცეროვიჩი 2004: ბალცეროვიჩი ლ., „თავისუფლება და განვითარება, თავისუფალი ბაზრის ეკონომიკა“, თბილისი.
2. ბახტაძე 2006: ბახტაძე ლ., გარდამავალი ხანის ეკონომიკა, სახელმძღვანელო, თბ.,
3. კაკულია რ., „ფინანსების ზოგადი თეორია“. თბ., 1997.
4. ი. მესხია, მ. გოცირიძე მ., ლელაძე რ., „საგადასახადო ქრესტომათია“, დამხმარე სახელმძღვანელო საგადასახადო მოხელეთა ატესტაციისათვის. თბ., 2004.
5. ყამარაული ს., ჩოკოლაშვილი მ., ყამარაული ლ., „გადასახადები და დაბეგვრა.“ სახელმძღვანელო. თბილისი. 2010.

THE ESSENCE OF THE TAXES AND THEIR ORIGINS

SHALVA KERESLIDZE -
Doctor of businessadministrating
DAVID KERESLIDZE -
PhD of GTU

Taxation is - one of the major components and the economic basis for state existence. By means of taxes the state brings together material and financial resources necessary to serve the needs and interests of the State. The state receives the payments from entrepreneur subjects and citizens.

All taxes has its functional purpose and distinguishes by methods, forms of assessment and collection. All other fees include such elements as: subject, object, source, unit of taxation, tax rates, tax benefits. The different types are characterized by the interrelation between the different forms of correlation. This situation leads to the need for a tax classification. Signs of classification are criteria of different taxes, due to their economic nature, content. They do not depend on or are not determined by one-sided will of the government - and usually form the intent of the tax systems development throughout history.